
Raija Leinonen in Maria Kuukkanen

Rejniška oskrba za starejše ¹

POVZETEK

V članku je predstavljena rejniška skupnostna oskrba za starejše na Finskem. Gre za organizirano obliko oskrbe na zasebnem domu, na domu rejnika ali na domu oskrbovanega posameznika. Rejnik in lokalna skupnost skleneta pogodbo o storitvi oskrbovanja, pri čemer je lahko oskrba dolgotrajna ali začasna ter celodnevna ali delna.

Ključne besede: rejniška oskrba, starejše osebe, skupnostna oskrba, Finska

1 UVOD

Rejništvo odraslih za starejše je storitev za oskrbo v skupnosti, ki je v zadnjih desetih letih na Finskem deležna vedno večje pozornosti. To je oblika družinske oskrbe starejših, pri kateri starejša oseba živi z družino, s katero nima sorodstvenih vezi. V tem članku uporabljamo izraz *rejniška oskrba za starejše*, da to storitev ločimo od običajne družinske oskrbe in rejništva za otroke. Leta 2010 je bilo rejništvo za starejše organizirano le v 15-ih od 342 občin, do leta 2018 pa se je to število povečalo za približno desetkrat. V istem obdobju se je ustrezno povečalo tudi število starejših, ki so bili deležni tovrstne oskrbe – iz 80 na 1.400 ter število dni oskrbovanja s tovrstno oskrbo iz 22.600 na 120.000 dni. Medtem ko je absolutno število starejših v rejniški oskrbi še vedno majhno v primerjavi z drugimi oblikami oskrbovanja, je bilo relativno povečanje precejšnje in zdi se, da se ta trend nadaljuje.

Za zadostitev naraščajoče potrebe po oskrbi zaradi vedno večjega števila starejših, so potrebne nove oblike oskrbovanja. Nacionalna politika oskrbovanja na Finskem je usmerjena na zagotavljanje možnosti bivanja oskrbovanca na svojem domu ali v svojem lokalnem okolju ter na izvajanje storitev, ki starejšim omogočajo občutek varnosti, lastne vrednosti in smisla življenja. Ob tem naj bi storitve oskrbovanja podpirale oskrbovance tudi pri vzdrževanju socialnih interakcij in vključevanju v dejavnosti za krepitev zdravja in dobrega počutja. Rejniško oskrbovanje starejših ustreza tovrstni usmeritvi nacionalne politike, saj omogoča starejšim ljudem običajno družinsko življenje in sodelovanje v dnevni dejavnostih po svojih zmožnostih in željah.

¹ Naslov izvirnika: Leinonen Raija & Kuukkanen Maria (2020). Adult foster care of older people. V: *International Journal of Care and Caring*, 4(3): 441–446, DOI: doi.org/10.1332/239788220X15864994310333. Prevedeno in objavljeno z dovoljenjem avtorja, uredništva revije *International Journal of Care and Caring* in založbe Policy Press. Prevod: Ajda Svetelšek.

Posebna oblika družinskega rejništva za odrasle je urejena tudi v ZDA (glej Mollica idr., 2008) in v Združenem kraljestvu (kot Shared Lives) (glej Brookes in Callaghan, 2013). Vendar te oblike rejniške oskrbe niso enake kakor na Finskem, zato neposredna primerjava ni mogoča. Med drugim gre za povsem različne sisteme socialne varnosti. Na Finskem rejniško oskrbo starejših financirajo občine, ki rejniške družine zaposlijo kot izvajalce oskrbe. Rejniška oskrba starejših je torej posebna oblika oskrbe, ki jo zagotavljajo posamezniki in njihove družine, vendar je kljub temu del javnih socialnih služb.

2 POTREBAM PRILAGOJENA OSKRBA NA ZASEBNEM DOMU

Rejniška oskrba starejših je prilagodljiva oblika oskrbe, ki ustreza raznolikim potrebam po oskrbi. Gre za obliko oskrbe, ki bi jo lahko uvrstili vmes med oskrbo na domu in oskrbo v oskrbovanem stanovanju. Izvaja se bodisi na domu rejnika bodisi na domu oskrbovanca, v dolgotrajni ali kratkotrajni obliki ter s polnim ali krajšim delovnim časom. Pri dolgotrajni oskrbi starejša oseba živi z rejniško družino stalno, lahko tudi več let. Kratkotrajno rejništvo običajno traja od nekaj dni do dveh tednov in se lahko izvaja na primer kot nadomestna oskrba takrat, ko družinski oskrbovalec potrebuje prosti dan ali pa v primeru, ko starejša oseba potrebuje intenzivnejšo oskrbo po odpustu iz bolnišnice. Rejništvo s krajšim delovnim časom se v glavnem izvaja kot dnevno varstvo, kar pomeni, da rejnik dnevno obišče starejšo osebo na njenem domu ali obratno. Rejništvo s krajšim delovnim časom se izvaja v primerih, ko družinski oskrbovalci (partnerji ali odrasli otroci) potrebujejo čas za oddih ali za delo ter v primerih, ko starejša oseba potrebuje podporo, da lahko samostojno živi na svojem domu. Rejniška oskrba starejših je torej lahko edini vir oskrbovanja, lahko pa se izvaja kot dopolnitev drugim oblikam oskrbe, kar omogoča večjo fleksibilnost.

Rejniška oskrba lahko pomaga pri različnih težje rešljivih situacijah. Tak primer je omogočanje prostega časa za družinske oskrbovalce, kadar oskrbovanec zavrača nadomestno oskrbo v instituciji. V večini primerov oskrbovanci raje izberejo nadomestno oskrbo na svojem domu. Tudi svojci, ki skrbijo za oskrbovanca, lažje izberejo nadomestno oskrbo za svojega družinskega člana v obliki rejništva. Še en primer je oskrbovanje na podeželju. Tako kakor mnoge druge države ima tudi Finska veliko podeželja in vaških lokalnih skupnosti. Urejanje formalnega oskrbovanja na domu je za prebivalce teh območij lahko veliko dražje, saj oskrbovalci večino svojega delovnega časa preživijo v vožnji med vasi in posameznimi domovi. Zato se starejši ljudje pogosto umaknejo iz svojega domačega okolja, da bi bili bližje storitvam formalne oskrbe. Rejniška oskrba pa ponuja občinam možnost, da zagotovijo možnosti oskrbovanja svojim pomoči potrebnim krajanom. Rejniška oskrba za odrasle je nova oblika oskrbe, pri kateri delajo z roko v roki tako socialna in stanovanjska kakor tudi zaposlitvena politika.

Prednosti rejništva za odrasle so v kontinuiteti – v možnosti, da je oskrbovanec član družine, da je bivalno okolje oskrbovanca domače, da je socialno vključen in da sodeluje v vsakdanjih dejavnostih, ki dajejo smisel življenju. Izkušnje s to obliko oskrbe so izjemno dobre. Pri skoraj vseh oskrbovancih, ki so živeli v rejniških družinah, se je zmanjšala depresivnost in apatičnost. Ena od oskrbovank v rejniški oskrbi, Taimi (stara 86 let), je svoje šestmesečne izkušnje povzela s stavkom: »Tukaj mi ni treba biti sama.« Drugi pozitiven izid, o katerem pogosto poročajo, je zmanjšanje uporabe zdravil, zlasti uporabe uspalvalnih tablet in antidepresivov. Obstajajo celo primeri, ko je oseba, ki že leta ni govorila, začela govoriti, ko se je preselila v rejniški dom.

3 ORGANIZACIJA REJNIŠKE OSKRBE ZA STAREJŠE

Na Finskem je rejništvo odraslih urejeno z Zakonom o družinskem rejništvu (263/2015). Za organizacijo in nadzor oskrbe je odgovorna občina, prav tako za zagotavljanje zakonske podpore rejniku. Zakon določa minimalno plačilo za oskrbovanje, nadomestilo za stroške ter število prostih dni izvajalca oskrbe. Občina mora poskrbeti tudi za obvezno predhodno usposabljanje rejniških oskrbovalcev, imenovati pomočnika glavnemu oskrbovalcu, plačilo in povračilo stroškov ter spremljanje zdravja in dobrega počutja vključenih. Prav tako mora občina zagotoviti, da starejša oseba prejme vse storitve, dogovorjene v oskrbovalnem načrtu. Ob začetku sodelovanja rejnik in občina skleneta Sporazum o sodelovanju, katerega vsebina je opredeljena v Zakonu o rejniškem oskrbovanju. Rejnik ni v delovnem razmerju z občino, prav tako ni podjetnik. To pomeni, da za rejnike ne velja Zakon o delovnem času, njihov status socialne varnosti pa je slabši od statusa formalnih oskrbovalcev. Rejniški oskrbovalci na primer niso upravičeni do praznikov in nadurnega dela. Kljub temu pa občina zagotovi pokojninske prispevke in za njih krije nezgodno zavarovanje.

4 REJNIK – OSKRBOVALEC

Preden lahko začne oskrbovalec opravljati dejavnost rejniškega oskrbovanja, se mora udeležiti usposabljanja. Občine na Finskem organizirajo dvostopenjski program usposabljanja Finske zveze združenj za rejnike (FFFCA), pri čemer je prvi korak izobraževanje izvajalcev usposabljanja, kar prav tako poteka v organizaciji FFFCA. V času pisanja tega prispevka je bilo na Finskem več kot 300 izvajalcev usposabljanja. Drugi korak je usposabljanje oskrbovalcev, ki traja od dva do tri mesece ter vključuje skupinska srečanja, individualne naloge, družinska oziroma osebna srečanja in vzajemno ocenjevanje. Program usposabljanja temelji na specifičnih kompetencah (npr. znanju, spretnostih, stališčih), ki so potrebne za uspešno opravljanje nalog. V programu so te kompetence združene

v pet kategorij in tvorijo rdečo nit usposabljanja. Tako izvajalci kot udeleženci usposabljanja med samim usposabljanjem ocenjujejo kompetence. Če udeleženec ne izkaže potrebnih kompetenc, ne more prevzeti vloge rejniškega oskrbovalca.

V primeru, da so v rejniški oskrbi le štiri osebe ali manj, rejniški oskrbovalci usposabljanja ne potrebujejo. Če sta v rejniški družini dva oskrbovalca in ima eden izmed njiju formalno izobrazbo (npr. medicinski tehnik, socialni oskrbovalec ali negovalec), lahko v njunem domu živi do šest oseb. V vsakem primeru pa se morata oba udeležiti usposabljanja. Kljub temu, da oskrbovalci štirih oseb ali manj ne potrebujejo formalne izobrazbe, pa imajo večinoma vsaj nekaj izkušenj z oskrbovanjem. Sami pravijo, da imajo kot rejniški oskrbovalci možnost, da skrbijo za starejše bolj celostno, skladno s svojimi vrednotami in brez vsiljenega urnika.

Mnogi rejniški oskrbovalci imajo za seboj več deset let poklicnega življenja. Vloga rejnika jim daje priložnost, da svoj interes za oskrbovanje združijo z zasebnim življenjem in možnostjo dela doma. Nekateri rejniški oskrbovalci so pred tem delali na drugih področjih, na primer kot kuharji, prodajalci, računovodje, inženirji, učitelji ali podjetniki. Tudi upokojene medicinske sestre in zdravstveni tehniki se pogosto zanimajo za rejniško oskrbovanje s krajšim delovnim časom. Še vedno želijo delati podobno kakor prej, vendar manj in na drugačen način.

5 ZA KOGA JE REJNIŠKA OSKRBA PRIMERNA?

Rejniška oskrba je posebej primerna za starejše ljudi, ki imajo težave s spominom ali tiste, ki so starostno krhki in se doma ne počutijo varne. Pri tem pa je pomembno, da ne potrebujejo stalne nočne oskrbe ter da se lahko gibljejo samostojno ali z malo pomoči. Rejništvo je tudi odlična možnost v primeru, ko oskrbovanci potrebujejo več oskrbe, kakor je lahko dobijo doma, ne potrebujejo pa 24-urnega nadzora in oskrbovanja. Ko na primer pride do tega, da se starejša oseba začne zgubljeni v soseski, pozabljati ključe ali puščati prižgane električne naprave brez nadzora, je primeren čas, da se razmisli o možnosti rejniške oskrbe. Čeprav je njihova varnost ogrožena, lahko z občasnim vodenjem in pomočjo še vedno dobro funkcionirajo v varnem okolju zasebnega doma.

V nadaljevanju opisujemo primer, kako lahko rejniška oskrba koristi ljudem, za katere običajna oskrba na domu ne zadošča več in potrebujejo več pozornosti in osebno prilagojenega oskrbovanja. Opis temelji na resničnih izkušnjah.

PRIMER LILJE

Lilja živi sama na podeželju zunaj lokalnega središča. Zaradi težav s spominom jo redno obiskuje formalni oskrbovalec na domu, da se prepriča, ali jemlje zdravila in ji pomaga pri hranjenju. Lilja je depresivna in čez dan večinoma spi, ponoči pa ostaja budna. Pogosto se ponoči prestraši, ko se zbudi in je temno. Misli, da še vedno lahko samostojno skrbi zase, vendar je precej shujšala. Hrano redno

prejema s pomočjo lokalne gostilne, vendar nima apetita, zaradi česar obrokov pogosto ne zaužije.

Zdravnik jo je opozoril, da mora tako ali drugače prenehati hujšati, sicer bo morala v bolnišnico. Lilja se je strinjala, da bo za en mesec preizkusila rejniško oskrbo s ciljem, da se hujšanje ustavi ali da bi morda celo poskusila pridobiti nazaj nekaj teže. V poskusnem mesecu se je ob vonju kuhanja hrane in obedovanju v družbi z drugimi ljudmi Liljin apetit precej izboljšal in njena teža se je ob domači hrani povečala za 6 kg. Izboljšalo se je tudi njeno razpoloženje, zaradi česar je podnevi bolj aktivna, ponoči pa lahko dobro spi. Tako so se odločili, da bo Lilja prihajala vsak mesec za en teden v rejniško oskrbo.

6 NA FINSKEM JE ŠE OSTALO NEKAJ DELA

Vse starejše osebe na Finskem nimajo enakih možnosti dostopa do rejniškega oskrbovanja. Čeprav je tovrstna oskrba v skladu z nacionalno politiko, številne občine le-te še ne omogočajo. Za to obstajata dva razloga. Prvi je v pomanjkanju znanja in virov za organizacijo rejniškega oskrbovanja, drugi pa, da s tovrstnim oskrbovanjem še ni zadosti izkušenj. Z namenom reševanja teh težav FFFCA sodeluje z občinami in skupaj pridobivajo potrebno znanje in vire za zagotavljanje usposabljanja potencialnih rejniških oskrbovalcev. Uvajanje nove oskrbovalne storitve zahteva veliko informacij in oglaševanja. Naša organizacija – edina strokovna organizacija za rejniško oskrbovanje na Finskem – je imela pomembno vlogo pri podpori občinam ob vzpostavljanju te storitve.

Dolgoletne izkušnje družinskega rejništva za otroke kažejo, da je najbolj smiselni in učinkovit način organiziranja le-tega z medobčinskim sodelovanjem. Tako se mora tudi rejniška oskrba za starejše še naprej razvijati v tej smeri. Čeprav so nekatere finske province dobro razvile usklajeno organizacijo, pa številne majhne občine in kraji še vedno ne zmorejo same zagotavljati te storitve.

Eden od pomembnih izzivov je, kako prepoznati prave osebe za rejniško oskrbovanje in kako prepoznati tiste starejše ljudi, ki bi jim tako oskrbovanje koristilo in so do njega upravičeni. Pomembno vlogo imajo pri tem svetovalni delavci, ki bi morali biti ustrezno seznanjeni s funkcioniranjem tovrstne oskrbovalne storitve. Da bi zagotovili kakovostno oskrbo in razpoložljivost ustreznih rejnikov, je potrebno poskrbeti za njihovo zadovoljstvo in jim zagotoviti ustrezno finančno, čustveno, praktično in drugo podporo. Prav tako je pomembno, da je rejniški oskrbovalec enakovredno vključen v sistem oskrbovanja. Da je podpora izjemno pomembna, je potrdila tudi študija, ki je preučevala rejniško oskrbo za starejše na Finskem (Leinonen, 2020).

Veliko oseb, ki delajo na področju oskrbe, ugotavlja, da je rejniško oskrbovanje potrebno uvrstiti med oskrbovalne storitve. Da bi zapolnili to vrzel, je potrebno še veliko dela. Rejniška oskrba potrebuje rejnike. Kot smo že predhodno omenili,

se mora poleg zagotavljanja podpore s strani občin izboljšati tudi socialna zaščita rejniških oskrbovalcev. Tako bi se število le-teh znatno povečalo. FFFCA si na tem področju prizadeva vplivati na politike in odločevalce. Če se bodo delčki sestavili v celoto, bo rezultat kakovostnejša oskrba starejših ljudi. Starejši se bodo počutili varne in spoštovane, rejniški oskrbovalci pa bodo občutili, da prispevajo družbi cenjeno delo. Vrednost njihovega dela odsevajo pozitivne izkušnje svojcev, ki so povedali, da je njihov družinski član »dobil novo čudovito življenje« ali da je »v pozni starosti zadel na loteriji«.

LITERATURA

- Brookes, N. in Callaghan, L. (2013) What next for Shared Lives? Family-based support as a potential option for older people, *Journal of Care Services Management*, 7(3): 87–94. doi: 10.1179/1750168714Y.0000000029.
- Leinonen, E. (2020) Time to care? Temporal variations of agency of the Finnish adult foster carers, *Journal of Aging Studies*, 52: 100830, <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2019.100830> doi: 10.1016/j.jaging.2019.100830.
- Mollica, R., Booth, M., Gray, C. and Sims-Kastelein, K. (2008) *Adult foster care: a resource for older adults*. https://nashp.org/wp-content/uploads/sites/default/files/AFC_resource.pdf.

Naslov avtoric:

Raija Leinonen, Finnish Federation of Foster Care Associations, Finland
raija.leinonen@perhehoitoliitto.fi

Maria Kuukkanen, Finnish Federation of Foster Care Associations, Finland
maria.kuukkanen@perhehoitoliitto.fi